

ványozására, a mi a sajtószabadságot illusoriussá tenné. Ha ő a magán becsület megvédésére és a népet megrontó izgatások meggátlására hathatóssabb eszközöket javasol, ezeknek az eszközöknek célszerű, vagy nem célszerű voltáról lehet vitatkozni, de a célt csak helyeselni lehet, magának a sajtószabadságnak szempontjából is, mert az az ember, a ki valamikor a sajtó útján magán becsületében ok nélkül meg lett támadva, és azután kellő elégtételt nem talált, vagy pedig felrevezettetvén magát az izgatók által, keményen meglakolt, egész életében a sajtószabadságnak ellensége lesz. Az ily rendszabályokra azonban nem lehet rásütni a reakció bélyegét és általában: én nem tudom — reményilem, hogy soha sem fog történni — de nem tudom, vajjon lesz-e Magyarországon ismét valamikor reactio ezen a téren, hanem arról az egyről igen is meg vagyok győződve: hogy ha valamikor ily értelmű intézkedések fognának törvényerőre emelkedni, Tisza Kálmán aláírása nem lesz rajtuk.

A polgári házasság.

Irta : Dr. Dárday Sándor.

A reformkérdések között a polgári házasság képezi a legkényesebbek egyikét. Alig van kérdés, melynek majd jogosultsága, majd megoldása tekintetében részint oly merev ellentétben álló, részint annyira eltérő véleménycsoportozatok állanak egymással szemben.

Egy részről az állam követeli a kérdés megoldásának jogát állami szempontból; másik részről állnak a különböző vallásfelekezetek, melyek az állam e jogát vallás-erkölcsi szempontból mereven tagadják. Mindkét főcsoportozat körül ismét nagyon szétágazó véleményárnyalatok sorakoznak azon módozatokra nézve, melyek mellett a polgári házasság életbeléptetését eszközölhetőnek vélik.

Mielőtt ezen, mind a főkérdést, mind annak megoldási módozatait illető különböző vélemények ismertetésébe bocsátkoznánk, célszerűnek vélem a polgári házasságnak a különböző államokban megtörtént vagy megkísérlett életbeléptetésére vonatkozó adatokat és mozzanatokat vázlatban összeállítani.

De hogy ezen összeállításból okulhassunk, szükséges tudnunk, hogy a polgári házasság intézményének három faja különböztendő meg:

1. Az o b l i g a t i v vagy is úgynevezett k ö t e l e z ő p o l g á r i házasság, mely szerint minden házasság — tekintet nélkül a válásfelekezeti minőségre — polgári hatóság előtt kötendő; e mellett az illetők lelkiismereti szabadságára hagyatván, hogy a polgári ha-

tóság előtt megkötött házasságot a vallási szertartásokhoz képest is megköthessék.

2. A *facultativ* vagyis úgynevezett *megettürt polgári házasság*, mely szerint a feleknek szabad választására van hagyva házasságukat vagy a törvény által szabályozott polgári módon, vagy saját vallásfelekezeti szertartásaik szerint, mindkét esetben egyenlő joghatályllyal megkötni.

3. A *szükségbeli* vagyis úgynevezett *Noth-Civile* he, melynek csak akkor van helye, ha a vallásfelekezeti szertartások szerinti házasságkötés megtagadtatott.

Lássuk tehát az egyes államok törvényalkotásait a polgári házasság intézménye tekintetében.

Hollandia, azon állam, melyben a polgári házasság intézménye a legrégebb fejlődésű a kereszténység alatt, a mennyiben (Brouwer szerint: *De jure connubiorum apud Bavaros recepto Amstelodami 1665.*) a polgári házasság *facultativ* irányban már a XVII. században, mint szokásban lévő említettik. A házasság tehát kötöttet akár a pap, akár a bíró előtt. Midőn Hollandia francia uralom alá került és 1814-ben Belgiummal egyesítettvén, a polgári törvények egységes *revisiója* vétetett célba; de eredményre nem vezetett, mivel a belgák a francia törvényekhez, a hollandiak pedig saját nemzeti intézményeikhez és szokásaikhoz ragaszkodtak. Az elválás után 1838-ban Hollandiában is új polg. törvénykönyv jött létre, mely sokban eltér ugyan a francia törvénytől, de lényegileg még is az *obligativ* polgári házasság hozatott be. A vallási szertartás szerinti házasság ugyanis csak úgy történhetik, ha a felek a vallásfelekezeti illető lelkész előtt igazolják, hogy házasságuk a polgári tisztviselő előtt megkötöttet.

Angliában még a reformatió előtt sem volt az egyházi házasságkötés kizárólagos szabály és a forradalom idején 1653-ban hozott statutum szerint a házasság pusztán polgári jogviszonynak tekintetett. A házasságot a polgári hivataloknál kellett bejelenteni: ez kihirdette, a kihirdetésről bizonyítványt adott, ezzel a feleknek el kellett menni azon békebíróhoz, kinek járásában a kihirdetés történt, 2—3 tanu kíséretében és ott kezök egymáséba tétetvén, a békebíró a házasság megkötését kimondotta.

Az ezután következett restauráció idejében 1660-ban ép ellenkezőleg az egyházi forma iratott elő, sőt a nép igen nagy részére igazolhatlan kényszert szabott, mivel a házassági összeadásnak — különbség nélkül a jegyesek bármely vallásfelekezetére, — csak az anglikán főegyház papja előtt lehetett és kellett végbemennie. Ezen igen természetesen sértő intézkedés számos panaszra s elkeseredett vitára adott okot, míg az 1836. aug. 17-ki statutummal a *facultativ* polgári házasság hozatott be; kimondatván, hogy a házasság a polgári állapot lajstromvezetője előtt is megköthető, minden lelkészi közbejövétel vagy vallási szertartás nélkül; sőt ez utóbbi végkép

tiltva van, ha a házasság polgári hivatal előtt köttetik. E törvényt azonban 1856. jul. 29 én követte egy másik, mely szerint a polgári lajstromok hivatalnokai előtt kötött házasságokra az egyházi áldás is következhetik. E vallási actusnál azonban tiltva van olyasmit tenni, a mi az előbb már polgárilag megkötött házasságot erőtlenné vagy lealacsonyítóvá tüntetné elő s az ily vallási házasságot az anyakönyvbe újból kötött házasságként bevezetni nem szabad. Tényleg tehát a vallási különbség zsidó és keresztény között házassági akadályt nem képez és a törvényhozás különleges intézkedésének szüksége fel sem merülhet.

S k ó t o r s z á g b a n az ugynevezett irreguláris, vagyis a formátlan polgári házasság következtében szomorú viszonyok uralkodnak. Itt ugyanis a rendez házasság az, mely háromszori kihirdetés után a templomban köttetik, — és a formátlan az, mely a közös megállapodásnak a békebirónál történendő bejelentésből áll. A törvényesen meghatározott házassági könyvek vezetése e mellett oly rendetlenül történik, hogy nem ritka azon eset, hogy a nő nem tudja, vajjon házas-e vagy sem.

Irföldön, hol a vallási türelmetlenség a legkirivóbb; egyzsersmind a hitágazatok különfélesége a legnagyobb, a házassági törvények is a legelégtelenebbek, daczára a törvényhozás folytonos ujtásai- s javításainak.

Dániában a házasságok egyházilag köttetnek és 1850-ben megengedettett az országos egyház hitszónokainak, hogy egyházuk tagjait Mózes vallásuakkal is összeadhassák és a királyi engedély, mely addig megkivántatott, eltöröltetett; de az ily házasfelek köteleztettek házasságukból születendő gyermekeiket az evangelicus vallásban neveltetni. Csakhamar azonban 1851. ápr. 13-án új törvény hozatott, mely felekezetekre való tekintet nélkül a facultativ polgári házasságot megengedi. A házasság megkötésére kitűzött napon a jegyesek a városházán, illetőleg a bíróság helyiségében megjelennek s ha az előljároság, mely előtt a házasságkötés történik, egy személyből áll, még két tanu hivatik meg. Midőn két különböző vallásfelekezetűek kelnek egybe, ezek mielőtt összeadatnának, kötelesek nyilatkozatot kiállítani arról, hogy születendő gyermekeiket mily vallásban szándékoznak nevelni s az ebbeli nyilatkozat a házasság kötéséről felvett jegyzőkönyvhöz mellékeltetik.

Svédországban, hol az egyházi összeadás elengedhetetlen feltételként tartatik, — 1862-ben megengedettett a Mózes vallásuakkal is házasságra lépni, s e végett a házasság polgári formája vagyis az ugynevezett szükségbeli polgári házasság hozatott be.

Norvégiában az államvalláshoz tartozó jegyesek házasságra lépésök előtt tartoznak az urvacsorához járulni s az összeadásnak a nő lakhelye templomában annak papja által kell történnie. De ha a jegyesek más vallásuak, az 1845. jul. 16-ki törvény szerint a házasságkötés a közjegyző elébe tartozik, és e törvény egy 1863. június 22-én kelt új törvény által a zsidók és keresztények közti

házasságra is kiterjesztetett, tehát itt is a szükségbeli polgári házasság van érvényben.

Franciaország, melynek törvényhozása a többi államokra mélyen ható befolyást gyakorolt, kiváló figyelmet érdemel. Általánosan elterjedt tévhit szerint a polgári házasság intézménye a francia forradalomban találná eredetét. Noha ez állításnak valótlanága már a fentebbi vázlatból is kitűnik, még is érdekesnek tartjuk ez intézménynek fejlődését Franciaországban részletesebben feltárni.

A párisi parlament még 1576-ban érvényesnek mondotta ki azon házasságot, mely a jegyző (közjegyző) előtt kötött. Később III. Henrik király már a tridenti zsinat szellemében intézkedve, a közjegyzőket büntetés terhe alatt eltiltotta a házasságkötésnél való részvételtől; de az akkori jogászok erősen védelmezték azon irányt, hogy a házasságnak polgári oldalát el kell választani az egyháztól. A házasság mint jogi intézmény idősebb mint a kereszténység és mint az egyház s ezért a kereszténység azt csak megszentelheti, de meg nem alapíthatja, mert a házasság szerződésen alapul s annak szabályozása az államot illeti. Ezen felfogásból kiindulva még III. Henrik király alatt a polgári törvények által szabályozott egyházi biráskodás a házassági ügyekben ismét a polgári bíróságokra ruháztatott. IV. Henrik király azonban 1606-ban kelt edictumával ismét kijelenté, hogy a házassági ügyek az egyházi bíróságok illetősége alá tartozandnak és meghagyta, hogy az egyházi bíróságok azon házasságokat, melyek nem az egyház színe előtt, és nem az előirt formák szerint kötöttek, semmisenek nyilvánítsák a tridenti zsinat által szabott büntetés terhe alatt. E szigorot megújította XIII. Lajos 1609. és 1639-ben, míg azután 1685-ben ismét fordulat állott be, kimondatván: hogy a protestánsok saját vallású papjaik által adathatnak össze, kikötetvén még is, hogy a papnak közbenjötté csupán a vallási tényre, vagyis a megáldásra szorítkozzék! a kihirdetés és a házasság bejegyzése pedig a világi bíróságok által történjék. De ezen engedmény csak rövid ideig tartott s az 1697-ki edictum ismét a tridenti zsinat határozmányait léptette hatályba. A protestánsok ekkor többnyire külföldön keltek egybe, míg XIV. Lajos 1787-ben egy új edictumot adott ki, mely a feleknek szabadságukra hagyta bírói tisztviselő előtt is jelentkezhetni a házasság megkötése végett.

Ily viszontagságok után következett az 1791-ki alkotmány, melynek 7-ik cikkében kimondatott, hogy a házasság pusztán polgári szerződésnek tekintetik és a törvényhozó hatalom minden felekezeti polgárra nézve különbség nélkül előszabja a módot, melyen a születés, a házasság és elhalálozás bizonyíttatik. Ennek folytán az 1792. szept. 20-ki törvény az, mely a polgári házasságot Franciaországban általánosan kötelezőleg behozta. Igaz, hogy a forradalom idejében a papok, kik bátorságot vettek maguknak az egyházi áldást megadni, nagy veszélynek néztek elébe: de már 1801-ben I. Napoleon és VII. Pius pápa közt concordatum jött létre, mely szerint az egyházi áldás is hozzájárulhatott a polgári

megkötéshez, de csak úgy, ha a felek igazolják, hogy a házasságot a világi előjáróság előtt már megkötötték. Azon lelkész, ki ennek igazolását bekivánni elmulasztja, szigorú büntetés alá esik. Ezen irány szolgált a code civil alapjául, a mely szerint tehát valamely házasság hatálya és érvénye csupán az állam törvényei szerint és annak bíróságai által itélendő meg.

Németországban s nevezetesen annak rajnai részében, mely bár csak rövid időre francia uralom alá került, a polgári házasság intézménye rögtön erős gyökeret vert s fentartatott akkor is, midőn azon tartományrészek az anyaországhoz visszacsatoltattak. Ilykép annak magva már el volt vetve, midőn az 1848-ki frankfurti nemzetgyűlés alaptörvényében kimondotta: hogy a házasság érvényessége annak polgári megkötésétől tétessék függővé s csak ennek megtörténte után adott helyet a vallási egybeadásnak. Azonban az anyakönyvek s lajstromok vezetése s a házasságok megkötésére megkivántató polgári hatóságok kijelölése oly nehézségekbe ütközött, hogy 1851-ben a polgári házasság intézményének alkotmányyszerű életbeléptetése az egyes szövetséges államokra hagyatott. Ekkép azután természetesen Németország egyes apró fejedelemségeiben érvényre jutott törvényalkotások a legtarkább képet nyújtják, melyből csak egyes főbb vonásokat kívánunk jelezni: Kurhessenben az 1848-ban érvényre jutott kötelező polgári házasság megszünteteti és a polgári mód csupán a dissidensekre s zsidókra nézve hagyatott fenn az 1853-ban hozott törvényt. Anhalt-Dessau már 1851-ben törölte el a kötelező polg. házasságot s csupán azon esetekre, hol egyházi akadály forog fenn, a szükségbeli polgári házasságot tartotta fenn. Frankfurt (m.) városában fentartatott a kötelező polg. házasság, míg ellenben Hamburg városában az 1851-ki törvény csak a zsidók és keresztények közti házasságra nézve adott helyet a polg. házasságnak, később azonban az 1861-ki törvény a facultatív polgári házasságot hozta be. Würtembergben az 1855-ki törvény a szükségbeli polg. házasságot léptette életbe, mely azonban nem korlátoltatott csupán a zsidók és keresztények közti házasságokra. Badenben a polg. házasság I. Napoleon kora óta fentartatott, de csak facultatív irányban. A hannoverai királyságban a polg. házasság egyáltalán megtagadott. Nassauban az 1863-ki törvényt a polg. házasság hozatott be mindazon felekezetiük számára, melyeknek papjai házassági összeadásra feljogosítva nincsenek.

Poroszország, mely az annyira elmérgesedett «culturkampf» hazája lett, felette sok s nehéz küzdelmeket vívott a hitfelekezetekkel. Az evangelicus egyházkormányzat ugyanis egyik ágát képezi az államkormányzatnak s a lelkészek államtisztviselőkké mondattak ki, kik a házassági jog tekintetében is az állam törvényeinek vannak alárendelve. E mellett a római kath. vallás ezer évet meghaladó szervezeténél fogva erős léptekkel halad a maga útjain az állam törvényhozása mellett s habár a Rajnamelléken I. Napoleon óta a kötelező polg. házasságot követi, az elválás tekintetében mégis saját

elvei által vezetetik. A porosz Landrecht (II. R.) a házassági jogot úgy a házasság kötése, mint a felbontás tekintetében szabályozza; de a lelkészek a polgári bíróságok által elválasztott feleket, ha más házasságra akartak lépni, össze nem adták; mivel a fennforgott elválasztási okok a vallás tanai szerint nem elégségesek a házasságkötésnek pedig a törvény szerint az illető lelkész előtt és által kellett történnie. A polgári törvényeknek a vallásiaktól való eltérése e szerint igen visszas helyzetet szült és ez állapot annál türethetlenebbé vált, mióta 1831-ben merült fel az első eset, melyben evangélikus lelkész is megtagadta az összeadást, bár a felek Landrecht szerint végkép el voltak választva. Ezt több eset is követte, úgy, hogy 1858-ban 2000 esete fordult elő az egyházi összeadás megtagadásának. Ez állapoton tehát nem sokat segített az 1847-ki törvény, mely a polgári házasság lehetőségét nyújtá a dissidensek részére, sőt az evangélikus és róm. kath. felekezetbeliek részére is azon feltétel alatt, ha egyházukból való kilépésüket nyilvánítják. A kormány kénytelen volt 1859-ben a facultativ polg. házasságnak megfelelő törvényjavaslatot előterjeszteni, melyet azonban a képviselőház hasztalanul fogadott el, mert az urakháza által két ízben (1859. máj 11-én és 1860. febr. 13-án) el lett vetve. A küzdelemteljes tárgyalások fonalát az 1861-ki országgyűlési idényben újból felvették s a trónbeszéd a házassági jognak reformját egyik legfontosabb feladatul jelezte; de a megoldás most sem részesült több szerencsében: mert 1863. márc. 13-án az urakháza ismét nagy többséggel elveté a facultativ polg. házasság behozatalát. Az imént újból megakasztott ügy többé elő nem vétetett, míg világesemények közbejövételével az egységes német birodalom helyreállítván, az általános kötelező polgári házasság hozatott be egész Németországban az 1875. évi febr. 6-án kelt birodalmi törvényvel.

Olaszországban az 1866. évi jul. 1-én életbe lépett polgári törvénykönyv által ott is a kötelező polg. házasság hozatott be; de azon lényeges különbséggel, hogy habár a polgári hatóság előtt való összeadástól függ annak érvénye, a felek abban még sincsenek akadályozva, hogy előbb köthessék egyházi módon a házasságot.

Görögországban a házasságkötés egyházi módja áll fenn, de az 1836-ki törvény szerint a megkötés után 3 nap alatt az összeadó pap, a felek és két tanu jelenlétében a polgári hatóság által vezetett lajstromokba bevezetendő.

Ausztriában csak 1867. óta hozatott be a szükségbeli polgári házasság a felekezetnélküliségnek ismert jellegével.

Schweiz több kantonjában, így pl. a Neuenburgi kantonban az 1852-ki, a genfi kantonban az 1861-ki és a tessini kantonban az 1855-ki törvény szerint a kötelező polg. házasság; a vaadti kantonban pedig az 1835-ki törvény szerint a facultativ polg. házasság van érvényben; míg a thurgauis a legtöbb kanton a zürichi codex álláspontját foglalja el, mely szerint a házassági jog ezen polgári törvénykönyvben szabályoztatván, maga a házasság kötése

egyházi formában történhetik, sőt ha a jegyesek különböző vallás-felekezetekhez tartoznak, azok összeadása bármelyikök papja által eszközölhető (106. §.). Komoly vallási akadályok fenforgása esetében azonban a házasság kötése a járási törvényszék elnöke előtt is történhetik, ki egyttal a felhozott akadályok elégsége vagy elégtelensége felett határoz.

* * *

Ime tehát több mint három évszázad óta foglalkoznak Európa művelt népei a házassági jog szabályozásával. Egyik nemzet a másik vállára emelkedve, idegen tapasztalatokat saját hasznára fordíthatott s mégis az eredetileg hasonnemű jogból a rendszerek egész zűrzavara keletkezett, melyek a mindenkori egyenlő szükségét a népek jelleméhez képest különbözőleg igyekeztek kielégíteni; de mindannyian egy uton kénytelenek haladni s ugyanazon cél felé, vagyis a polgári házasságra törekednek. Csakhogy az egyik nemzet merész önelhatározással egyszerre elérte azt, mit mások tekervényes utakon alig képesek elérni s sokan csak a kezdetnél vannak, míg mások ép az út közepén állottak meg.

Az egyházi házasságkötés által a házasság illő erkölcsi jelleget öltvén magára, az állami céloknak is hathatós támasza volt. De a mi egyszerű viszonyok közt üdvös volt, az nehezebb s bonyolódott viszonyok közt igazságtalanságra vezetett s ezért kártékony hatásu lehet. Miután ugyanis a 16-ik században a vallás egysége meg lett törve, a katholicismus több ízben engedékenységre vala kénytetve s a különféle felekezeteknek megengedtetett az esküdtetés. Azonban a szükségnek így sem lön elég téve, mert több hitágazat kellő szervezettel nem bírván, hiányzottak azon közegek, melyekre a házasság feletti gondoskodást lehetett volna bízni. Ekkor tehát a házasság természete szükségkép öntudatra vergődött a törvényhozásokban s az állam visszavette azt, a mi őt illeti, a nélkül, hogy az egyház híveinek vallásos érzelmeit sérteni szándékoltatott volna.

A polgári házasság eszméje tehát nem származik gyűlöletből; hanem az életviszonyok fejlődésével az ujkori államjog megkívánja, hogy az egyházi és az állami életkör határai felismertessenek s akkép választassanak el. Az egyház és az állam egymás mellett szabadon fejlődjek. A házasság a család alapja s így egyszersmind a társadalomnak is: ennélfogva az állam legfontosabb intézményét képezi, melyet a törvényhozásnak szabályoznia kell. Ezen legfontosabb polgári institutiót nem lehet az állam körébeni különféle hitfelekezetekre hagyni, melyeknek egyenkinti jogkörén tulterjed. Ezért emeltetik ki a házasság polgári jellege s az egyének vallási érzetére bizatik az egyházi követelményeknek is eleget tenni.

Hol van mai nap oly állam, melyben a vallás egysége fentartható lett volna s a melyben az egyház, állam és hitfelekezetek közti ellentéttnél fogva a polgári házasság szüksége fel nem merült volna?

Ezen fejtegetésből egyttal kitünik, hogy a csupán szükségből

polgári pót-házasság (Noth-Civilehe) elméletileg nem igazolható: mert eltér a következetes eszmétől, meghagyja az állam és egyház közti kapcsolatot s mintegy kivételes házasságokat hoz létre, melyekben a hitfelekezetek az egyházi esküvésnek megvetését látják s ezért nemcsak semmisnek tekintik, hanem vallás-erkölcsi hatalmukkal küzdenek ellene.

A facultativ polgári házasság többnyire gyakorlati megfontolásban találja indokolását, a mennyiben az óvakodó törvényhozás azt oly közvetítő kapocsnak tekinti, melylyel a régi öröklött jogot a jelen kor igényeivel közvetíti. Ellenben a kötelező (obligativ) polgári házasság helyes elvi megoldást tartalmaz, mely a vallási türelmetlenség legfájósabb fulánkját eltompítja a nélkül, hogy bárkinek vallásos érzületét sértené s eddig az erkölcsiségre sehol káros befolyást nem gyakorolt, de még az egyházi esküvésnek sem állja útját. Gyakorlati kivitele azonban nem csekély nehézséggel jár, mert mint az előrebocsátott vázlatból látható, ezen intézmény behozatalával a polgári állapotról szóló lajstromok vezetésére megkívántató hatósági közegek létesítése tetemes anyagi áldozatokat is igényel.

Az országgyűlés tartamának meghosszabbítása.

Irla: Szathmáry György.

A jelen országgyűlést megnyitó trónbeszéd ezeket mondja: «Felhívjuk önök figyelmét arra is, hogy az országgyűlések tartamának meghosszabbítása a szerzett tapasztalatok alapján a haza érdekében célszerűnek mutatkozik.» Hasonló értelemben nyilatkozott a trónbeszédet megelőzőleg Tisza Lajos gróf Dicső-Szt.-Mártonban és Tisza Kálmán N.-Váradon tartott beszédekben. Az országgyűlési folyam meghosszabbítására irányzott törekvések nem mai keletűek Magyarországon. Hogy messzebbre vissza ne menjünk, már az 1878–81-ki képviselőház igen számos tagja, pártkülönbéségnélkül aláírt volt egy parlament-meghosszabbító indítványt, mely a Házban formálisan nem tétetett ugyan, de magán uton közölte a képviselőkkel, annak kipuhatólása végett, hányan lehetnek a hasonló gondolkozásuak, kik azt támogatnák. És az aláírások oly eredményt mutattak, hogy ha a kormány kezébe veszi az ügyet, már akkor keresztülvihető lett volna az öt éves országgyűlés. De végre is — mondhatni, — általános meggyőződéssé lett, hogy a gyakori választási küzdelmek és mozgalmak, melyek kezdődnek egy fél évvel a választás előtt, s eltartanak utána is sok esetben fél évig, fenekestől fölkarvarva a társadalmat, erkölcsi és anyagi tekintetben szertelenül megrontják a nemzetet, melynek jóformán ideje sincs kipihenni egyik választás strageseit a másikig. Mondhatni,